

DR. HABIL. KÓKAI SÁNDOR
 főiskolai tanár, Nyíregyházi Egyetem,
 kokai.sandor@nye.hu

A MAGYARSÁG HELYZETE ROMÁN-BÁNSÁGBAN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

SITUATION OF HUNGARIANS IN ROMANIAN BANAT BETWEEN THE TWO WORLD WARS

ABSTRACT

With the Treaty of Trianon, it was only internationally legally described with Hungary what was actually happened in Banat in November 1918 in a few weeks. In the wake of the Padovan cease-fire for closing the military events of the First World War as well as the military convention of Belgrade, the Serbian and Romanian troops could advance unhindered, and the new state power came in behind them, which quickly and systematically settled in Banat. For the smooth completion of occupation and conscious separation, the assistance was provided by the French, whose impartiality only we hoped for, and whose bitter disappointments were quickly experienced by the Hungarians of Banat, too. The result: Serbia received 938 km² (193 settlements) from the area of Torontál and Temes County, as well as two settlements with 23 km² area from Krassó-Szörény County. Nearly two thirds of the Banat (66.1% = 18848 km², 599 settlements) were given to Romania by diplomatic maneuvers: no referendum was held anywhere in the disputed areas. The unification of Hungarians did not happen in the past 100 years. The Hungarian spiritual and cultural values of Banat and also the wherewithal have the last days of their living and are practically disappearing from this region.

Key notes: Hungarians, Romanian-Banat, world war, Trianon, Belgrade

1. Bevezetés

A trianoni békeszerződéssel már csak nemzetközi jogilag ismertették el Magyarországgal azt, ami 1918 novemberében néhány hét alatt a Délvidéken ténylegesen megtörtént. Az első világháború katonai eseményeit lezáró padovai fegyverszünet és a belgrádi katonai konvenció értelmében a szerb és a román katonaság akadálytalanul nyomulhatott előre, s mögöttük érkezett az új államhatalom, amely gyorsan és szisztematikusan berendezkedett a Bánságban.¹ A megszállás és a tudatos elszakítás zökkenőmentes véghezviteléhez az aszisztenciát a franciák biztosították, akik pártatlanságában csak mi reménykedtünk, s melynek keserves csalódásait gyorsan megtapasztalták a bánsági magyarok is. Az igazi kérdés az volt, hogy hogyan tudnak alkalmazkodni a bánsági etnikai csoportok ahhoz az általános román és szerb felfogáshoz, mely szerint az államhatalom-változás a bánsági részekben is, a gyulafehérvári és az újvidéki határozatok meghozatalával beteljesült. Természetesen ezt az elvet a Bánság etnikai csoportjainak többsége nem fogadta el.

A bánsági magyarság elsősorban Budapestről várta a segítséget, de az a gyakorlatban kimerült a Károlyi kormány pacifizmusában és néhány helyi vezető „önálló kezdeményezésének” támogatásában.

A Délvidéki Magyar Nemzeti Tanács és Bánsági Néptanács is megalakult Temesváron 1918. okt. 31-én, az utóbbi kiáltotta ki a Bánsági Köztársaságot, amely megosztotta a bánsági magyar-

ságot. A szerb csapatok megérkezése Temesvárra (1918. nov. 17.) pedig ténylegesen el is lehetetlenítette tevékenységét. E rövid intermezzótól eltekintve a Bánság területén a gyakorlatban az antant hatalmak elképzelései érvényesültek. Ezek az elképzelések már 1919. február 28-ára körvonalazódtak, s a párizsi békekonferencia szakértői megállapodtak abban, hogy az angol javaslat szerint a Temesvár-báziási vasútvonal is Romániához kerül. E kérdésben 1919. március 13-án újból tanácskozás folyt, amelyen a bizottság lényegében már a napjainkig meglévő határok mellett döntött és ezt a külügyminiszterek tanácsa 1919. május 23-án tudomásul vette.

A napjainkig fennálló határokat 1923. november 24-én véglegesítették és írták alá Belgrádban, melynek értelmében a Bánság három megyéjét három ország között osztották fel a nagyhatalmak, a régió ÉNy-i része (Marosszög, 271 km², 8 település) Magyarországon maradt. A békekonferencia határvonalához képest Módos és Temeskutas Jugoszláviához, Zsombolya és Nagyzsám Romániához került. A végeredmény: Szerbiához került 9387 km² (193 település) Torontál és Temes megye területéből, ill. Krassó-Szörény vármegye két települése (Udvarszállás, Krassószombat) 23 km²-nyi területtel. A Bánság közel kétharmadát (66,1% = 18 848 km², 599 település) Romániának adták, úgy hogy diplomáciai manőverekkel elérték: a vitatott területeken sehol sem kellett népszavazást tartani.

2. A bánsági magyarság helyzete a szerb megszállástól Trianonig

A megszálló szerb katonaság gyakorlatilag három hét alatt (1918. november 7–25.) elérte a Maros folyót és keleten Orsova–Teregoa–Karánsebes–Szákul–Lugos–Újarad településekkel jelzett vonalat (*1. térkép*), s szisztematikusan törekedett a Bánság teljes elszakítására. A románok ezt nem fogadták el, sőt mindkét hatalom elérkezettnek látta az időt a Bánság egészének megszerzésére. Az 1918–1920 közötti események mindezt a gyakorlatban is bizonyították. Közismert, hogy a román és a szerb csapatok közé francia csapatoknak kellett bevonulni az egymásnak feszülő érdekellentétek csillapítására. Temesvárra 1918. december 2-án érkeztek meg a francia csapatok Gambetta tábornok parancsnoksága alatt, aki azonban a csapatok egy részével Aradra vonult. Később a hadosztály parancsnoka Farret tábornok lett. A franciák célja kétségtelenül a szerb megszállás ellenőrzése és a nagyhatalmak későbbi elhatározásainak végrehajtása volt.

A szerb megszállás ellenőrzésére szükség is volt, mert a szerbek mindenkiel szemben „drákói szigorral” léptek fel, a közkatonák rablásai, fosztogatásai és erőszakoskodásai pedig mindennaposak voltak. Jól példázza ezt az alábbi néhány eset, amelyet Jakabffy E. (1938) munkájából szó szerint idézünk:² „*Temesvárra 1918. november 17-én délelőtt vonultak be a szerb csapatok. Lovasság, kevés tüzérség és néhány század gyalogság. Később ezek megerősítést kaptak. November 20-án érkezett a hadosztályparancsnok: Georgievits György tábornok. A szerb tisztek eleinte itt is előzékenyen viselkedtek, különösen maga a parancsnok és segédtisztje Popovits Milán nagy megértést mutattak. Kijelentették, hogy a magyar közigazgatást támogatják, megbeszélést folytattak Roth Ottóval, Jakobi és Tökés főispánokkal éppúgy, mint Ferenczy alispánnal és Geml polgármesterrel. A legénység tagjai azonban már az első nap kifosztották az Erdélyi-laktanya kántinját, feltörték a tisztek szekrényeit, később a katonai élelmiszer-raktárakat is fosztogatták és éjjel megtámadták a járőrelőket. A fegyelem tehát igen lazának bizonyult.*”

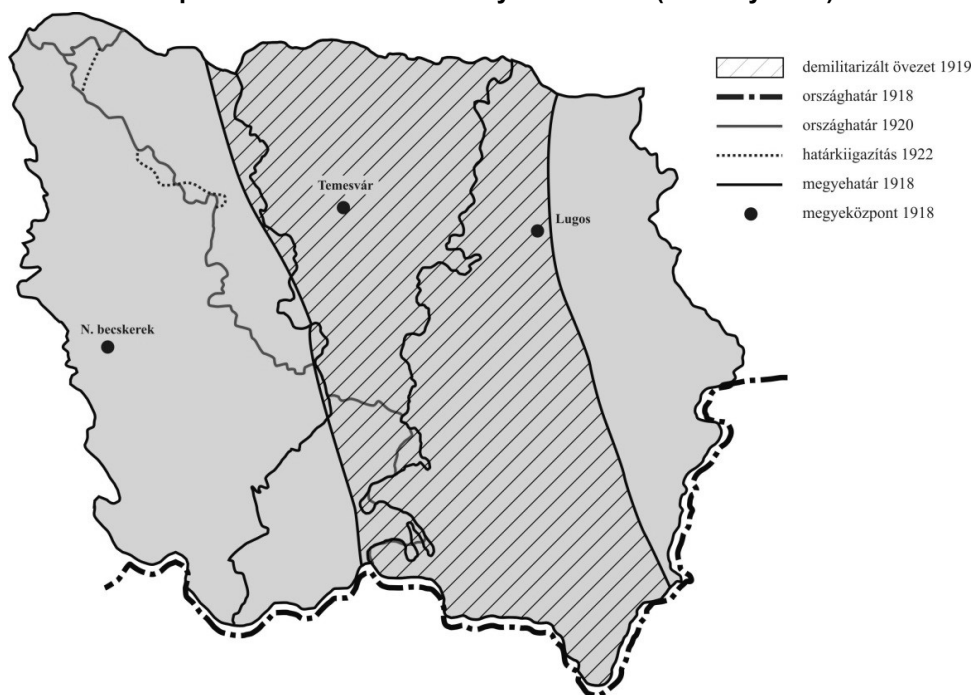
Torontál vármegyétől Krassó-Szörényig hasonló esetek történtek:³ „1918. dec. 19. A szerbek szigora már brutálissá kezd válni. Egy román földművesre, aki valamit lopott, 50 botot méretett egy szerb tiszt. Egy öreg paraszt sokallta ezt a büntetést, ezért bajuszát tépte ki egy szerb katona. 1918. december 23. Vermes községben román nacionalisták agyonköveztek egy szerb főhadnagyot. A temesvári szerb parancsnokság 150 főnyi csapatot küldött az eset megtorlására.”

A botozás, mint büntetési forma később a román helyi „igazságszolgáltatásra” is jellemző volt. Napirenden volt a magyarok nyilvános megszegyenítése, férfiak és nők meg-

botozása, inzultálása. A bánsági magyarokkal – apai nagyapám elmondása szerint – gyorsan megtanultatták, hogy a románoknál a magyarokkal szemben a 25 botütés a legenyhébb büntetés, azaz: „Douăzeci și cinci, más törvény nincs”.

A franciák jelenlétére tehát emiatt is szükség volt, a francia ütközőzóna (1. térkép) kialakítására – a szerb atrocitások és megszállás elleni sorozatos román tiltakozások eredményeként – 1918. december 22-től egy hónap alatt került sor, amelynek keleti határvonala Orsova–Lugos–Lippa, míg a nyugati: Apátfalva–Pancsova, amelyet szerb tiltakozásra már december 24-én módosítanak: Szerb–Csanád–Óbesenyő–Bánátkomlós–Zombolya.⁴ A franciák 1919. január 5-én a nyugati határvonalon újabb módosítást hajtanak végre: a szerb csapatok Nagylak–Temesvár–Versec vonaltól 10 km-re nyugatra húzódnak vissza. Újabb francia csapatok 1918. december 30-án érkeznek Aradra (Szeged francia megszállása is ezen a napon következik be, de Újszegeden a szerbek maradhatnak), s az ütközőzóna kialakításának utolsó mozzanataként 1919. január 28-án 300 francia katona érkezett Lugosra.

1. térkép: A franciák által kialakított ütközőzóna (1919. január)
Map 1.: Buffer zone formed by the French (January 1919)

Forrás: saját szerkesztés

Ezzel párhuzamosan a szerbek az ütköző zónában csomagoltak és magukkal vittek mindent, amit csak lehet, sajnos ezt a franciák sem tudták/akarták megakadályozni, mint ahogy később Temesvár vagy éppen a Marosszög szerbek általi kifosztását sem. A Bánság fővárosának kifosztásáról Jakabffy Elemér (1939), az alábbiakat írta:⁵

„A szerb hatóságok 1919. május 6-án a kormányzóság épületéből elszállították az országos felmérési hivatal okmány- és levéltárát, 12-én a postahivatal legértékesebb bútorait és más berendezési tárgyait, 18-án a Vármegyeházáról vitték el az általuk feleslegesnek mondott irodabútorokat, 23-án megkezdték a kórházakból az ágyak és ágyneműek elszállításán felül a laboratóriumi felszerelések elszállítását is és csak a franciák közbenjárására hagyták meg a legszükségesebb tárgyakat, 24-én megkezdték a barakkok lebontását és azokat 30 kirendelt kocsin szállították el, 28-án – miután Gruits tábornok elutazott – a hadtestparancsnokság bútorait vitték el, június 13-án a lovasrendőrség 25 lovát, az összes nyergeket, szer-

számokat és pokrócokat és ugyanezen a napon elkobozták az önkéntes mentőtársulatnak két teherautóját is. 1919. június 16-án megkezdték a távbeszélő hálózatok és készülékek leszerelését, július 8-án a dohánygyár anyagának elszállítását és végül július 16. és 25. között elvitték a vajtermelő központ és a Temes–Bega-szabályozási Társulat egész berendezését, a fuvar-telep raktárából 6 vagon kukoricát, az állomásról az összes vagonokat, az uradalmakból és egyes földművelőktől a náluk talált lovakat, szarvasmarhákat és sertéseket. És végül a város vezetőitől kikényszerítettek négyszázharmincezer korona készpénzt, amelyet csak kékbankjegyekben fogadtak el. Szóval: nyolc hét alatt a szerbek olyan fosztogatást vittek véghez, amilyennek szenvedő alanya a Bánság népe az utolsó török háború óta nem volt.”

A katonai megszállás első pillanatától az utolsóig gátlástalanul érvényesülhetett a szerbek akarata és a helyi önkény,⁶ ezt elfogadni a bánsági magyaroknak sem lehetett, alkalmazkodni hozzá pedig létkérdéssé vált. A Bánság kétharmada azonban Romániához került, s témánk szempontjából kiemelten fontos a bánsági románság és magyarság kapcsolatrendszere.

3. A bánsági románok viszonya a bánsági magyarokhoz

Természetesen minden Bánságban élő román lakos véleményét nem ismerhetjük, de néhány vezetőjük megnyilatkozásai igen tanulságosak a későbbi események tükrében. A teljesség igénye nélkül álljon itt a Krassó-Szörény megyei románság egyik vezetőjének (Branisce Valér szerkesztő, később a nagyszebeni Kormányzótanács közoktatási minisztere) 1918. november 7-i véleménye, amely elhangzott a vármegyei alispán (Issekutz Aurél) által e napra összehívott értekezleten:⁷

„...a Monarchiában minden tényező és így a Nemzeti Tanács is, a wilsoni elvek alapján áll, ezek pedig a nemzeteket nem hagyják egymás alatt, így a Magyar Nemzeti Tanácsnak és az abból alakult és tőle függő kormánynak rendelkezési joga olyan területen nem lehet, amely ugyancsak a wilsoni elvek értelmében magyar területnek többé nem tekinthető. Krassó-Szörény vármegye román lakta területén tehát a még itt működő politikai hatóságoknak más feladatuk nincs, mint likvidálni a magyar állameszmét, hogy ezen a területen a román uralom minden nagyobb rázkódtatás és rendzavarás nélkül helyet foglalhasson...”

„...a pacifikálásnak egyetlen módja, hogy ezt a románság vezéregyéniségeire bízzák. Ezeknek kell felvilágosítani a népet, hogy miután minden vágya, mint érett gyümölcs az ölébe hullott, minden zavargás csak veszélyezteti az eredményt. Úgy pacifikálni, mint ahogy a vármegyei hatóság teszi, hogy százával löveti az embereket, mert egy-egy jegyző, vagy zsidó szatócs holmiját széthordják, vagy egy kincstári faraktárból fát visznek el, nem lehet. Kéri, hogy a magyar kormány olyan rendeleteit, melyek az előadottakkal ellenkeznek, a hatóságok ne hajtsák végre és minden tényező tartózkodjék az olyan cselekményektől, melyek a békés likvidálást akadályozzák.”

Távozóban odaszólt Branisce dr. a nagyon levert Issekutz Aurélhoz: „Alispán úr! A román impérium természetes dolog. Mi tisztelni fogjuk az Önök jogait, sőt érzelmeiket is. Soha el nem felejttem és büszke vagyok reá, hogy az Ön elesett fia keresztjére román kéz, románul írta reá, hogy hős volt, ki a hazáért elesett!”

A román királyi hadsereg azonban ekkor még nem volt jelen, a bánsági románok a franciák által megszállt területen szabadabban adhattak érzelmeiknek kifejezést, nemzeti színeket viselhettek, gyakran párosítva ezeket a franciákkal. A szerbek mindezt nem engedélyezték számukra. A franciák által megszállt és rövid életű (1919. március 30.–1919. május 28) „Lugos megye” területén egyébiránt a magyarok is mindezt megtehették. 1919. március 15-én Lugoson a magyarok is ünnepelhettek.⁸

„A francia parancsnok (Lemoigne) a március 15-ike megünneplését korlátozottan bár, de megengedte. Nem volt kifogása az ellen, hogy a római katolikus templomban istentisztelet tartassék; ez idő alatt a tornyon a magyar zászló lengjen és a hívők a Himnusz énekelhessék. Lugos város magyar közönsége, amelyhez tüntetőleg csatlakozott a német polgárság is, ez alkalommal vett búcsút a nemzeti színektől és daltól.”

Az említett „Lugos megye” létrehozása a közismerten magyar-barát Farret tábornok (a románoknak megtiltotta, hogy nemzeti színeiket, mint zászlókat vagy kokárdákat használhassák) a tevékenységének köszönhető, területileg pedig Krassó-Szörény vármegyének a szerbek által megszállott déli csücskén kívül eső egész területéből, továbbá a Temes megyei rékási és újaradi járásnak a franciák által megszállott részéből alakult.

Mint említettem a Bánság új határait 1919. május 23-án a Külügyminiszterek tanácsa is jóváhagyta, s ettől az időponttól kezdve felgyorsultak az események.⁹ 1919. május 28-án De Tournadre francia tábornok Lugoson adta át a hatalmat a románoknak, 1919. augusztus 8-án Economu ezredes parancsnoksága alatt ünnepélyes fogadtatással Temesvárra is bevonult a román hadsereg és ezzel a Bánságnak a nagyhatalmak által meghatározott részén az államhatalom átvétele megtörtént.

4. Az államhatalom berendezkedése Román-Bánságban

A román államhatalom berendezkedésének alappillérei a következők voltak: a magyar köztisztviselőktől és közalkalmazottaktól hűségesköt követeltek.¹⁰ Természetesen ez differenciáltan zajlott le, mert a vasúti és a postai alkalmazottaktól 1920 végéig esküt sem követeltek (később igen).

Aki az adott általában rövid néhány napos határidőig ezt nem tette meg kiutasították és nem kapott fizetést sem. Természetesen alapelv volt, hogy az esküt tett magyar tisztviselők vezető állásba nem juthatnak.

Már 1919. október elején felállították a temesvári Vármegyeházán a visszatelepítési (repatriálási) irodát, mely hivatva volt mentől több tisztviselő családot és nemkívánatos elemet a Bánságból Magyarországra, illetőleg az utódállamokba (elsősorban a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba) juttatni.

A későbbi földbirtokreformot¹¹ megelőzte a kényszerbérleti szerződés gyakorlatának bevezetése (a nagyszabeni Kormányzótanács 1919. február 8-án kibocsájtott 82/A határozata). Jelentőségét akkor tudjuk igazán felmérni, ha érzékeltetjük, hogy ez mekkora területet érintett Román-Bánságban. Krassó-Szörény megyében 1919-ben mindössze 2877 kat. hold került kényszerbérletbe, kizárólag magyar nagy- és középbirtokosok földjéből. Az 1920. év folyamán már 73 385 kat. hold szántó, 12 558 kat. hold rét és 6293 kat. hold legelő, ez a vármegye mezőgazdasági földalapjának alig öt százaléka. Temes-Torontál megyében 1920-ban 42 216 hold szántót, 6119 hold rétet és 2131 hold legelőt, 1921-ben még 125 936 hold szántót, 5355 hold rétet és 20 961 hold legelőt adtak kényszerbérletbe,¹² amely a mezőgazdaságilag hasznosított földalap négy százaléka.

A kényszerbérletek lényege nem is ez volt, hanem az, hogy a kényszerbérletbe kiosztott földeket a kényszerbérletlők nem művelték rendesen, sőt nagyrészüik gazdasági felszerelésének elégtelensége miatt a juttatott földet parlagon hagyta. A földtulajdonosok egy-egy hold kényszerbérletbe adott föld után 40–60 lei bért kaptak, vagyis annyit, amennyi egy pár tyúk értéke volt és a megállapított összeg kifizetése is hónapokig, sőt évekig késett. A cél egyértelmű: már a földosztás előtt gazdaságilag alaposan legyengíteni a magyar középbirtokosokat.

A földosztáshoz megfelelő mennyiségű földalappal kellett rendelkezni, ezért a Bánságban is kisajátítást rendeltek el. A Román-bánsági nagy- és középbirtokok, illetve a magyar telepések

földjeinek végleges kisajátítása az 1921. július 30-án kihirdetett törvény alapján történt. Jakabffy Elemér szerint valóra váltak Goga Octaviannak a nagyszebeni nemzeti nagytanácsban mondott szavai:¹³ „Mi az agrárreformot a romanizálás, illetve Erdély visszaronanizálása nagy eszközének tartjuk”. A bánági nagy- és középbirtokosok mellett a magyar telepes falvak (pl. Nagybodófalva, Gizellafalva, Vásáros, Szapáryfalva stb.) kisemmizése (Nagybodófalván átlag tíz és fél kat. hold maradt egy-egy telepől, Vásároson nem egészen hat kat. hold, Gizellafalván pedig csak három) 1925-ben a Népszövetség Tanácsa elé került, tényleges kárpótlás azonban alig történt.¹⁴ A Temes megyei telepes falvak (pl. Temesrékas, Sztancsfalva, Mosnica stb.) lakóinak kálváriájáról Jakabffy Elemér részletes elemzésben számolt be.¹⁵

Fontos gazdasági kérdésként merült fel a pénzcseré kérdése, erre 1920 augusztusában került sor. A valóságos helyzettől elszakadva kezdetben a korona és a lei vásárlóereje ugyanakkora volt, azaz 1 : 1-ben váltották, azonban mire a pénzcseré bekövetkezett két koronát kellett adni egy leiért, ami Erdély és a Bánág nagy hátrányára következett be, devalválva a fejlettebb területeken élők vagyonát.

A Román-bánági magyarok legszélesebb rétegeit azonban az oktatásügy kérdéskörének rendezése érintette, mind az alap-, mind a középfokú képzés tekintetében. Közismert, hogy 1919. január 24-én a nagyszebeni Kormányzótanács kiadja rendeletét, amelyben az új oktatásügyi irányelveket a következőkben állapította meg:¹⁶ „A községi-, felekezeti-, alapítványi és magániskolákban a tanítás nyelvét az iskolafenntartó állapítja meg. Az állami elemi iskolákban a tanítás a község lakossága többségének nyelvén történik, míg a kisebbségek részére, amelyek legalább egy tanerő foglalkoztatására elegendő növendéket állítanak, párhuzamos osztályok létesítendők, az illető kisebbségnek megfelelő tannyelvvel. Az állami középiskolákban a tanítás a megye lakossága többségének anyanyelvén történik.”

2. térkép: a Bánág magyar nyelvű elemi iskolái (1920/21-es tanév)
Map 2.: Elementary schools of Hungarian language in Banat (school year 1920/21)

Forrás: Jakabffy E. (1938) alapján saját szerkesztés

1. táblázat: magyar nyelvű állami elemi iskolák Román-Bánságban (1921/1922-es tanév)
Table 1.: State elementary schools of Hungarian language in Romanian-Banat
(school year 1921/1922)

Település	Népesség	Magyar	Osztályok száma	Tanító	Tanuló
	1920	1920		fő	fő
Krassó-Szörény vármegye					
Bálint	1 029	211	6	1	40
Bégahosszúpatak	513	320	5	1	52
Bégamonostor	758	246	6	1	44
Nagybodófalva	1 560	1 560	6	5	222
Nőrinccse	884	543	6	2	96
Szapárfalva	1 410	1 403	6	4	220
Vásáros	864	299	6	1	50
Facsád	2 921	1 130	4	2	145
Igazfalva	1 718	1 688	6	4	271
Bunyaszekszárd	228	223	6	1	46
Orsova	4 558	605	5	1	61
Resicabánya	17 159	1 278	6	4	148
Karánsebes	7 619	327	4	2	59
Lugos	20 036	4 235	5	5	289
Temes-Torontál vármegye					
Búziásfürdő	2 836	479	6	5	48
Ötvösd	583	553	6	3	110
Szinérszeg	876	267	6	1	40
Temesfalva	928	408	6	1	67
Végvár	2 585	2 412	6	1	46
Gilád	3 480	671	6	1	77
Széphely (Józsefszállás)	3 862	679	6	1	95
Gátalja	3 171	1 605	6	7	234
Omor	958	551	4	1	107
Babsa	1 171	302	6	1	69
Gizellafalva	1 317	333	6	1	48
Sztancsafalva	2 010	856	6	4	186
Györöd	1 214	437	5	1	47
Magyarmedves	1 284	552	6	3	48
Újmosnica	2 208	1 257	6	2	133
Parác	2 761	567	6	2	45
Újszentés	1 226	1 018	6	4	168
Rudna	1 523	223	6	1	48
Torontálkeresztés	1 054	1 019	6	3	160
Nagyszentmiklós	9 230	1 132	6	2	81
Óbesenyő	5 917	225	3	1	60
Összesen	–	29 614	–	80	3660
+ Temesvár	82 689	26 185	49	34	2224

Forrás: Varga E. Árpád és Jakabffy E. adatai alapján saját szerkesztés

Mindez az elvek szintjén nagyon szépen hangzott és az 1920/1921. tanévben az állami iskolákban mindenütt a tanulók többségének anyanyelvén indult meg az oktatás (1–2. táblázat, 2. térkép). Az állami iskolákba és a felekezeti iskolákba járt Román-Bánság magyar ajkú gyermekeinek nagy része.

Temesváron az összes állami elemi iskolákban 49 magyar tannyelvű osztály volt, 34 magyar tanítóval, 2224 tanulóval. Temesváron az összes tanulók száma 4265 volt, vagyis

ekkor még az állami elemi iskolákba beiratkozott tanulóknak több mint fele magyar oktatásban részesült. Aurélházán és Porgányon községi, Bázoson uradalmi iskolában folyt magyar nyelvű oktatás. Az igen kedvezőnek tekinthető 1921/22-es tanévben is csak a bánági magyar lakosság körülbelül hatvan százalékának adatott meg, hogy saját lakóhelyén magyar nyelvű elemi iskolába járassa gyermekét, a felekezeti iskolákat is figyelembe véve (1–2. táblázat). Román-Bánság területén Krassó-Szörényben tizenhét, Temes-Torontál megyében harminchat településen maradt magyar nyelvű elemi iskola (2. térkép).

Az 1925-ben hozott ún. magánoktatási törvény előírta, hogy nemcsak a román nyelvet, hanem a történelmet, a földrajzot, az alkotmánytant is románul kell tanítani az iskolákban. A líceumot végzetteknek román nyelven kellett érettségizni – olyan bizottságok előtt, melyek tagjait más iskolák román tanári karából neveztek ki –, ami azzal járt, hogy a vizsgázók többsége megbukott.

1924-től kezdve a határ menti sáv vegyes anyanyelvű (helyenként szintén magyar többségű) lakosságának románosítását kívánták gyorsítani azzal, hogy a román oktatás intenzívebbé tétele céljából, létrehozták az úgynevezett kultúrzónát, ahol az állami iskolákban óromániai (regáti) tanítókat helyeztek el 50%-kal magasabb fizetéssel, amit 10 hektár letelepedési birtok egészített ki. A vegyes lakosságú falvakban olyan tanítókat neveztek ki, akik egy szót sem tudtak magyarul. Anyanyelven hitoktatásban csak akkor részesülhettek a gyermekek, ha egy intézetben tetemes számban voltak, több iskolából összevont csoportokban tanultak, osztályzatot ellenben nem kaptak. A szülő nem választhatott iskolát gyermekeinek világnézete és lelkiismerete szerint, névlelemzéssel döntöttek el a hatóságok, hogy ki hová iratkozhat be.

Az Országos Magyar Párt bánági tagozata az 1929–1930-as iskolai évben közzé tette a magyar iskolasérelmeket. Első helyre az állami elemi iskolák magyar tagozatainak hiányát helyezte. Bár a tanulók létszáma az alábbi településeken meghaladta a törvényben előírt harminc főt, kéréseiket mégis elutasították: Románszentmihály 36, Nádas 31, Féregyháza 41, Janova 36, Szinérszeg 33, Parác 41, Temesség 41, Gizellafalva 38, Ferendia 35, Partos 50, Rékás 168, Porgány 43, Csákova 80, Facsád 148 iskoláskorú gyermeke nem tanulhatott anyanyelvén.¹⁷

A fenti tények eredményeként 1937/38. tanévben a következő településeken folyt még legalább részben magyar nyelvű elemi oktatás: Lugos, Igazfalva, Dézsánfalva, Szapáryfalva, Dragsina, Majláthfalva, Omor, Magyarszentmárton, Sztancsafalva és Újszentes. Temesváron a 3., 6. és 7. számú állami elemi iskolának volt még magyar tagozatuk. A többi magyar nyelvű állami elemi iskolát, illetőleg tagozatot a legkülönbözőbb indokokkal másfél évtized alatt megszüntették. Leggyakrabban ez úgy történt, hogy az áthelyezett vagy nyugdíjba küldött magyar nyelven oktató tanító helyett magyarul nem tudó román tanító került, így az egyelőre papíron magyar nyelvűnek minősített iskolában az oktatás nyelve ténylegesen a román lett.

Az egyes vallásfelekezeti elemi iskolák jól kiegészítették az állami elemi iskolákat, s jelentős mértékben elősegítették a magyar nyelvű képzés fennmaradását, néhány magyar többségű településen (2. táblázat).

A 2. táblázatban felsorolt vallásfelekezeti elemi iskolák időt állóbbnak is bizonyultak, mint az állami iskolák. Mindazok ellenére, hogy a földbirtokreform miatt a történelmi egyházak elvesztették birtokaik jó részét, vele iskoláik fenntartásának anyagi támaszát. A felekezeti és községi iskolákat visszaminősítették magániskolává, és számukra is kötelezővé tették a minisztérium által engedélyezett tankönyveket, és itt is bizonyos tárgyakat románul kellett tanítani. Az 1937/38. tanévben a temesvár-belvárosi, temesjenői és porgányi kivételével a többiben magyar nyelven folyt az oktatás. illetve Dettán létrehoztak egy magyar nyelvű iskolát, 5 osztállyal, 2 tanítóval. A református magyar telepes községek tankötelesei mind állami elemi iskolákban nyertek oktatást. Eleinte valamennyien magyar nyelven. 1934/35. tanévben is még a legtöbb helyen. 1936/37-ben már csak Igazfalván, Szapáryfalván és Újszentesen.

2. táblázat: magyar nyelvű felekezeti elemi iskolák Román-Bánságban (1921/1922 tanév)
Table 2.: Denominational elementary schools of Hungarian language in Romanian-Banat
(school year 1921/1922)

Település	Népesség	Magyar	Osztályok száma	Tanító	Tanuló
	1920	1920		fő	fő
Krassó-Szörény vármegye					
Érszeg	883	301	6	1	75
Izgár	1 089	333	4	1	59
Lugos	20 036	4 235	4	6	348
Resicabánya	17 159	1 278	1	1	78
Krassófüzes	1 849	296	1	1	n. a.
Temes-Torontál vármegye					
Lippa	6 566	1 021	4	1	33
Porgány	1 039	918	6	1	98
Temesfűves	2 299	466	5	1	56
Temesjenő	1 604	281	4	1	21
Végvár	2 585	2 412	6	5	355
Szigetfalu	1 221	558	2	1	75
Csávos	1 047	228	1	1	40
Valkány	3 276	280	1	1	na.
Temesvár					
Belváros	82 689	26 185	4	2	90
Józsefváros (fiú)			4	4	180
Józsefváros (leány)			6	12	693
Gyárvaros			4	4	120

Forrás: Varga E. Árpád és Jakabffy E. adatai alapján saját szerkesztés

A Bánság állami középiskoláit tekintve 1918/19-es tanév kezdetén valamennyiben magyar nyelven folyt az oktatás. Nem volt sem román, sem szerb, sem német tannyelvű középiskola a Román-Bánság településein, ezért 1919/20-as tanévre Zombolya, Versec és Temesvár városvezetése és lakossága is elhatározta, hogy német nyelvű gimnáziumot létesít.¹⁸ Ezzel párhuzamosan 1920/21-ben már csak a temesvári leány és fiú polgári iskolában, valamint a felső kereskedelmi iskolában folyt magyar nyelven a tanítás. Ez sem tartott azonban sokáig, 1923-ban a kereskedelmiben megszűnt a magyar nyelvű oktatás, a két polgári önállóságát megszüntették és hozzá kapcsolták a hasonló román tannyelvű intézettel, s ezen belül maradt meg a magyar tagozat. 1938-ra azonban az utolsó magyar tagozatos osztály is megszűnt, s Román-Bánságban nem maradt egyetlen magyar tannyelvű állami középiskola sem.

Az egyházi középiskolák közül a temesvári piarista gimnáziumban az utolsó magyar nyelvű osztály 1931-ben végzett. 1931/32. tanévtől már az összes osztályokban csak románul tanítottak. A temesvár-józsefvárosi leány lyceumban hasonlóképpen 1931-ben végzett az utolsó magyar nyelvű osztály. A Román-bánsági nyolc római katolikus leány polgári iskola közül csak a lugosi és a temesvár-gyárvárosi maradt magyar anyanyelvű.

5. A magyarság számának változása Román-Bánságban

A fenti társadalmi-gazdasági folyamatok eredményeként a két világháború között Román-Bánságban is megváltozott az etnikai-nyelvi csoportok szerepe. Az 1910-es magyar népszámlálás időpontjában a Bánság területén 1 582 133 lakost írtak össze (Kókai S. 2010). A népesség 15,3%-a (242 152 fő) magyar, 24,5%-a (387 544 fő) német, 37,4%-a

(592 049 fő) román, 18%-a (284 329 fő) szerb, 1,5%-a (22 131 fő) szlovák, 0,8%-a bolgár (13 000 fő), 0,4%-a (7195 fő) krasován, 0,5%-a (8100 fő) cseh, 0,3%-a (4872 fő) horvát és 0,15%-a (2392 fő) ruszin anyanyelvűnek vallotta magát. A fennmaradó 1,3% (18 368 fő) azokhoz a kisebb etnikai töredékekhez tartozott (pl. montenegrinus, francia, olasz, sokác, török stb.), akik sajátos nyelvi-vallási különállásukkal színezték a nemzetiségeknek otthont és megélhetést nyújtó Bánság etnikai képét.

3. táblázat: Román-Bánság népességének etnikai összetétele (1890–1956)
Table 3.: Ethnic compound of Romanian-Banat's population (1890–1956)

Év		Települések száma	Népesség száma	Etnikai csoportok				
				Magyar	Szerb	Német	Román	Egyéb
1890	fő	610	902 899	45 705	43 546	263 060	496 228	54 369
	%	–	100	5,1	4,8	29,1	54,9	6,1
1910	fő	609	984 849	120 959	48 733	252 802	515 485	46 870
	%	–	100	12,3	4,9	25,7	52,4	4,8
Változás 1890–1910	fő	–	81 950	75 254	5 187	–10 258	19 257	–7 499
	%	–	9,0	+164,6	+11,9	–3,9	+3,9	–13,8
1930	fő	610	961 808	97 854	36 491	246 354	532 589	48 520
	%	–	100	10,2	3,8	25,6	55,3	5,1
Változás 1910–1930	fő	–	–23 041	–23 105	–12 242	–6 448	+17 104	+1 650
	%	–	–2,3	–19,1	–25,1	–2,6	+3,3	+3,5
1956	fő	634	972 490	86 592	31 156	147 275	648 925	58 542
	%	–	100	8,9	3,2	15,1	66,7	6,1
Változás 1930–1956	fő	–	10 682	–11 262	–5 335	–99 079	+116 336	+10 022
	%	–	+1,1	–11,5	–14,6	–40,2	+21,8	+20,7

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

t

4. táblázat: Román-Bánság jelentősebb városainak etnikai szerkezete (1890–1930)
Table 4.: Ethnic structure of the significant towns in Romanian-Banat (1890–1930)

Település	Év	Össz. lakos	Magyar	Szerb	Német	Román	Egyéb
Temesvár	1890	43 437	11 572	2141	23 995	4 257	1473
	1910	72 552	28 552	3482	31 644	7 566	1311
	1930	91 580	32 513	–	30 670	24 088	4309
Lugos	1890	14 216	2 167	–	5 574	6 045	483
	1910	19 818	6 875	221	6 151	6 227	334
	1930	23 587	6 226	–	6 756	9 722	883
Karánsebes	1890	5 464	393	–	1 984	3 088	–
	1910	7 999	1 413	67	2 419	3 916	184
	1930	8 704	651	–	2 409	5 644	–
Resicabánya	1890	12 819	719	–	7 458	2 589	2054
	1910	17 368	2 713	148	9 435	3 796	1292
	1930	19 868	2 229	–	11 004	5 842	793

Forrás: Népszámlálások alapján saját szerkesztés

A két világháború között Román-Bánság területén is fontos változások következtek be. A legnagyobb csökkenés a bánsági szerbek és magyarok számában következett be (3–4. táblázat). Különösen a szórvány magyarság és Karánsebes magyar lakossága csökkent drasztikusan.

6. Összegzés

Román-Bánságban is mindennapos élménnyé vált a magyarság számára a románság részéről megnyilvánuló megvetés és gyűlölet, amit a hatalom gyakorta tudatosan szított. A nyugodt életet lehetetlenné tette az 1918 és 1928 között folyamatosan érvényben lévő ostromállapot, a közéletet egyre inkább uraló balkáni korrupció. A bánsági magyarság beletörődve helyzetébe, a román berendezkedést ideiglenesnek tartva a jövőtől várta, hogy számára újra megadja a lehetőséget arra, hogy a trianoni határok megváltoztatásával ismét egyesüljön az anyaországi magyarokkal. E reményében már a második bécsi döntés során csalódnia kellett. A magyarság egyesítése az elmúlt 100 évben sem következhetett be. A bánsági magyar szellemi és kulturális értékek, de az anyagiak is végnapjaikat élik, s gyakorlatilag eltűnnek e régióból.

JEGYZETEK

- Gulyás L. (2013/a): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged; Gulyás L.–Csüllög G. (2013/b): A román állam területi kialakulásának története III. 1914–1918. Közép-Európai Közlemények 2013/13. szám No. 22. (VI. évfolyam/3. szám). 177–185. old.; Gulyás L.–Csüllög G. (2016/a): A román állam területi kialakulásának története IV. Nagy-Románia születése a terepen. Közép-Európai Közlemények 2016/1. szám (No. 32.) 158–170. old.
- Jakabffy E.–Páll Gy. (1939): A bánsági magyarság 20 éve Romániában 1918–1938. Budapest. p. 18.
- Jakabffy–Páll (1939): 24. old.
- A francia keleti hadsereg összefoglaló jelentése a magyarországi helyzetről 1918. dec. 27. (irat FDD száma:111, iratszám:54, irat típusa: 5.284/3 sz. irat, Titkos, keltezési hely: Párizs).
- Jakabffy–Páll (1939): 28. old.
- Gulyás L. (2006): A Délvidék regionális fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: A Délvidék történeti földrajza. Nyíregyháza. 55–68. old.
- Gulyás L. (2006): A Délvidék regionális fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: A Délvidék történeti földrajza. Nyíregyháza. 55–68. old.
- Jakabffy–Páll (1939): 29. old.
- Gulyás L. (2016/b): Román és szerb földrajzi érvek küzdelme a versailles-i békekonferencián. In: Síkó Tamás–Tinner Tibor szerk.: Tájak régiók, települések térben és időben. Tanulmánykötet Beluszky Pál 80. születésnapjára. Dialóg Campus Kiadó. Budapest. 111–120. old.
- Kovach G. (1998): A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848. Szeged. 369. old.
- Gulyás L. (2013): Az optáns ügy (1922–1931). A román–magyar viszony egyik kulcskérdése a két világháború között. In Nagy Miklós Mihály szerk. (2013): A történész igazsága és magányossága. Tanulmányok a 65. éves Raffai Ernő tiszteletére. Kárpátia Stúdió. Budapest. 157–164. old.
- Jakabffy–Páll (1939): 99–100. old.
- Jakabffy–Páll (1939): 197. old.
- Baranyai Z. (1925): A kisebbségi jogok védelmének kézikönyve. II. kiadás. 185. old.
- Jakabffy–Páll (1939): 213. old.
- Jakabffy–Páll (1939): 175. old.
- Jakabffy–Páll (1939): 191. old.
- Richard Weber (1995): Die Turbulenzen der Jahre 1918–1919 in Temeschburger Zeitung. Wolf, Josef (2004): Development of ethnic structure in the Banat 1890–1992. Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut. Wien. 94. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anuarul Statistic al Romaniei (Románia statisztikai évkönyvek) 1930, 1956. Bucuresti, Institutul National de Statistica.
- Baranyai Z. (1925): A kisebbségi jogok védelmének kézikönyve. II. kiadás. pp. 275–281.
- Gulyás L. (2006): A Délvidék regionális fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: A Délvidék történeti földrajza. Nyíregyháza. 55–68. old.
- Gulyás László (2013/a): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Gulyás László-Csüllög Gábor (2013/b): A román állam területi kialakulásának története III. 1914–1918. Közép-Európai Közlemények 2013/13. szám No. 22. (VI. évfolyam/3. szám). 177–185. old.
- Gulyás László (2013/c): Az optáns ügy (1922–1931). A román–magyar viszony egyik kulcskérdése a két világháború között. In Nagy Miklós Mihály szerk. (2013): A történész igazsága és magányossága. Tanulmányok a 65. éves Raffai Ernő tiszteletére. Kárpátia Stúdió. Budapest. 157–164. old.
- Gulyás László–Csüllög Gábor (2016/a): A román állam területi kialakulásának története IV. Nagy-Románia születése a terepen. Közép-Európai Közlemények 2016/1. szám (No. 32.) 158–170. old.
- Gulyás László (2016/b): Román és szerb földrajzi érvek küzdelme a versailles-i békekonferencián. In. Síkos Tamás–Tinner Tibor szerk.: Tájak régiók, települések térben és időben. Tanulmánykötet Beluszky Pál 80. születésnapjára. Dialóg Campus Kiadó. Budapest. 111–120. old.
- Jakabffy I. (2009): A Bánság népei. In.: Föld és Ember. Debrecen, Didakt Kiadó. 17–36. old.
- Jakabffy E.–Páll Gy. (1939): A bánsági magyarság 20 éve Romániában 1918–1938. Budapest.
- Kókai S. (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyháza, Kapitális Kiadó.
- Kovach G. (1998): A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848. Szeged.
- Magyar Szent Korona Országainak népszámlálása. 36. rész. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, Atheneum. Az 1910-es népszámlálás kötetei. KSH, Budapest, 1910–1914.
- Richard Weber (1995): Die Turbulenzen der Jahre 1918–1919 in Temeschburger Zeitung.
- Szász Zoltán (szerk.) (1986): Erdély története I–III. köt. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Varga E. Á. (1998): Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Budapest.
- Wolf, Josef (2004): Development of ethnic structure in the Banat 1890–1992. Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut. Wien.
- A francia keleti hadsereg összefoglaló jelentése a magyarországi helyzetről 1918. dec. 27. (irat FDD száma:111, iratszám:54, irat típusa: 5.284/3 sz. irat).